TARTU ASUTAMISE ÜMBER.

H. Moora.

Vanim meieni säilinud teade Tartust on vene Nestori kroonika ülestähendus Tartu kohale vene linnuse asutamisest Jaroslav I poolt aastal 1030 p. Kr. Kas oli venelaste kindlustis esimene linnus Tartu kohal või oli siin juba enne seda olnud eestlaste kants — see on vana küsimus, mille üle ajaloolased on juba palju pead murdnud. Tartu kaugema mineviku kohta käivad ajaloolised teated on viimati kokku võtnud O. Freymuth[1]), seepärast pole meil siin enam tarvis neid lähemalt arutada. Allpool tehakse ainult mõned täiendused seniseile ajaloolaste arutlusile ja katsutakse anda Tartu tekkimisküsimuse valgustamiseks lisandeid muinasteaduslikest ja geograafilistest vaatekohtadest.

Nestor ütleb Tartu asutamise kohta „... Ярославъ... постави градъ Юрьевъ (Гургевъ)", mida võiks tõlkida: „ehitas linnuse"[2]. Kas „ehitamise" all tuleb siin mõista uue kindlustise püstitamist või vana ümberehitamist, korda seadmist, see kõnesolevast lausest kahjuks ei selgu. Väljendit „постави" tarvitatakse vene kroonikais umb. samal ajal mujalgi (näit. Desna jõgikonda) püstitavate linnuste kohta ja seal näib tegemist olevat uute kindlustiste ehitamisega. Nii võiks see Tartu kohta käiv sõna tähendada ka siia uue kantsi esmakordset asutamist.

Kuid teiselt poolt paistab see ometi vähetõenäone olevat. Kui arvestada seda, et maa, kuhu venelased ehitasid oma kindlustise, oli vana kultuuriala, kus kohalik rahvas oli elanud juba terve aastatuhande täiesti korraldunud oludes intensiivset kultuurelu, siis tundub ebausutavana, et alles eemalt tulnud võõrad, vaenlased, avastasid selle koha tähtsuse. Näib olevat tõepärasem arvata, et venelased leidsid siin eest kindlustise, mille nad koha tähtsust arvestades valisid oma võimu tugipunktiks ja omamoodi ümber ehitasid ning kindlustasid.

Nagu nähtub venelaste teateist, sest järgneval ajal (a. 1061) eestlased ründasid Tartut, põletasid linnuse ja selle ehitised („градъ и хоромы пожгоша"), oli Jaroslav jätnud siia oma garnisoni — muidu oleks mõistmatu eestlaste kallaletung. Jättes aga siia vaenlikule maale oma mehi, pidi Jaroslav kindlustama linnuse erilise hoolega. Teiseks oli vaja ehitada garnisonile ka elamuid ja neid tulebki nähtavasti mõista

[1]) O. Freymuth, Tartu linn orduajal. Koguteos „Tartu", lk. 12 jj., Tartus 1927.

[2]) „Постави" tähenduse kohta vrd. И. И. Срезневскій, Матеріалы для словаря древне-русскаго языка. Томъ второй. СПБ. 1902, lk. 1256/57.

Tartu II, lk. 207